

R A P O R T Y P I B

ZESZYT 1

2006

Mariusz Fotyma, Janusz Igras

*Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa - Państwowy Instytut Badawczy
w Puławach*

NARODOWY PROGRAM WAPNOWANIA GLEB W POLSCE
NA LATA 2007–2013*

Wstęp

W ramach dyskusji nad Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa - Państwowy Instytut Badawczy w Puławach zorganizował w dniach 1-2 czerwca 2006 roku ogólnopolską konferencję naukowo-techniczną w celu stworzenia Narodowego Programu Wapnowania Gleb. W konferencji uczestniczyli przedstawiciele służb rolnych, związków rolników, izb rolniczych, uczelni i instytutów rolniczych, organizacji samorządowych i producentów nawozów wapniowych. W toku dwudniowych obrad przedyskutowano całość problemów związanych z zastosowaniem nawozów wapniowych w gospodarce narodowej, przede wszystkim w produkcji rolnej, produkcji rybackiej, w uzdatnianiu osadów ściekowych i odpadów komunalnych oraz szeroko rozumianej ochronie środowiska przyrodniczego. Zebrani doszli do zgodnego wniosku, że waga tego zagadnienia uzasadnia powołanie Narodowego Programu Wapnowania Gleb finansowanego ze środków Unii Europejskiej, funduszy krajowych oraz środków własnych rolników będących głównymi beneficjentami programu. Program taki powinien stanowić integralną część Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013.

Potrzeba stworzenia programu wapnowania gleb w Polsce

Zgodnie z Krajowym Planem Strategicznym (projekt 03/2006 Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa, marzec 2006 r., str. 19) „znacznym utrudnieniem, które wymaga od rolników większego zaangażowania wiedzy, sił i środków, są niekorzystne warunki naturalne do prowadzenia produkcji rolnej, takie jak **duży udział gleb słabych i zakwaszonych**, niewielkie opady oraz krótki okres wegetacyjny. **Cechy te stanowią obiektywne bariery dla rozwoju sektora rolnego i obszarów wiejskich**”.

Znaczna część gleb Polski, niezależnie od sposobu ich użytkowania jest silnie zakwaszona. Zajmujące największą powierzchnię gleby gruntów ornych w ponad 50%

* Opracowanie wykonano w ramach zadania nr 1.7 w programie wieloletnim IUNG PIB.

wykazują odczyn bardzo kwaśny i kwaśny i stan ten nie ulega zmianie od wielu lat, a nawet dziesięcioleci. Silnie zakwaszone są również gleby pod użytkami zielonymi, lasami oraz stawami i jeziorami, na których prowadzi się gospodarkę rybacką. Zakwaszenie gleb wyróżnia nasz kraj niekorzystnie wśród krajów ościennych o podobnych warunkach glebowych i klimatycznych, a w skali wszystkich krajów Unii Europejskiej zajmujemy pod tym względem niechlubne pierwsze miejsce. Stan zakwaszenia ogranicza produktywność gleb i utrudnia, a w wielu przypadkach uniemożliwia spełnianie ich funkcji ekologicznych i uzyskiwanie wysokojakościowych surowców do produkcji bezpiecznej dla zdrowia żywności. Odczyn gleb stanowi jeden z podstawowych wskaźników ich zagrożenia procesami degradacji i wskaźnik ten został uwzględniony przy opracowywaniu mapy stanu gleb świata prezentowanej na Szczycie Ekologicznym w 1992 roku w Rio de Janeiro. Na podstawie tego jednego wskaźnika prawie cały obszar Polski został uznany za zagrożony degradacją gleb, co w potocznej opinii przekładało się na uznanie naszych gleb za skażone i mało przydatne dla uzyskiwania wysokiej jakości płodów rolnych. Prostowanie tej opinii zajęło wiele lat i pociągnęło za sobą między innymi konieczność przeprowadzenia bardzo kosztownych badań zanieczyszczenia gleb Polski metalami ciężkimi i siarką.

Zakwaszenie gleb wynika zarówno z przyczyn naturalnych (procesu glebotwórczego), jak i antropogenicznych (kwaśne opady pochodzące z przemysłu i motoryzacji, zakwaszające działanie nawozów mineralnych) w przeważającej mierze ma charakter niezależny i niezawiniony przez użytkownika gleb, rolnika, leśnika czy rybaka. Do 2004 r. koszty zabiegu wapnowania gleb były w części solidarnie ponoszone przez resztę społeczeństwa w formie dotacji budżetowej. Z momentem przystąpienia Polski do UE dotacje zostały całkowicie zniesione i cały koszt wapnowania obciąża użytkownika gleb. Jest to sytuacja społecznie niesprawiedliwa, gdyż gleby stanowią dobro ogólnonarodowe, a produkowane na niej surowce rolne służą zaspokajaniu podstawowych zapotrzebowań wszystkich obywateli na żywność i inne produkty pochodzenia rolniczego. Minimalne zapotrzebowanie rolnictwa, leśnictwa i rybactwa na nawozy wapniowe wynosi 20 milionów ton CaO i powinno być zrealizowane w przeciągu około 6 lat, gdyż proces zakwaszania gleb ma charakter ciągły i zabieg wapnowania musi być w takim odstępnie czasowym ponawiany. Przeciętny koszt zastosowania 1 tony CaO wynosi około 200 zł, na co składają się koszty zakupu nawozów oraz koszt ich transportu i rozsiewu. Realizacja programu wapnowania, wymaga zatem nakładów w wysokości około 4 miliardów złotych, to znaczy przewyższającej sumę środków, które trafiły do rolnictwa z funduszy unijnych i krajowych w latach 2004–2006. Porównanie to, jakkolwiek ułomne, uzmysławia skalę problemu i stanowi dowód na to, że rolnictwo ze środków własnych nie jest absolutnie w stanie uporać się z nim bez wsparcia zewnętrznego.

Narodowy Program Wapnowania Gleb powinien się składać z części krajowej, współfinansowanej ze środków UE oraz części regionalnej, współfinansowanej ze środków krajowych.

Krajowy Program Wapnowania Gleb

Program krajowy powinien obejmować zwapnowanie wszystkich gleb zagrożonych degradacją z uwagi na bardzo kwaśny odczyn. Wyznacznikiem tego stanu zagrożenia jest odczyn gleby – pH poniżej wartości 4,8, sygnalizujący występowanie w glebie glinu wymiennego powodującego degradację gleby i uniemożliwiającego uzyskiwanie dużych plonów roślin o dobrej jakości. Gleb takich w użytkowaniu płuźnym (gleby orne), pod użytkami zielonymi i pod młodnikami leśnymi oraz w produkcji rybaczki, jest w Polsce około 4,5 miliona ha. Na zwapnowanie tych gleb trzeba przeznaczyć co najmniej 12 milionów ton CaO, co oznacza konieczność wydatkowania około 2,5 miliarda złotych. Dokumentacja stanu zakwaszenia gleb w Polsce jest bardzo dobra dzięki działalności okręgowych stacji chemiczno-rolniczych, a w przypadkach koniecznych może być łatwo i tanio uzupełniona badaniami tychże stacji. W praktyce każdy rolnik może otrzymać certyfikat stwierdzający udział gleb w przedziałach odczynu z wydzieleniem powierzchni gleb zagrożonych degradacją (pH poniżej 4,8) i naliczeniem koniecznych dla zwapnowania tych gleb ilości nawozów wapniowych. Koszt zakupu i rozsiewu tej ilości nawozów powinien być refundowany z unijnego funduszu zapobiegania degradacji gleb. **Krajowy program wapnowania gleb musi być zapisany jako oddzielne działanie w programie rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013.**

Regionalne Programy Wapnowania Gleb

Niezależnie od programu krajowego należy stworzyć ramy prawno-organizacyjne do tworzenia regionalnych programów wapnowania gleb. Celem tych programów byłoby wsparcie tak zwanego zachowawczego wapnowania gleb doprowadzonych do odczynu pH 4,8, a więc nie zagrożonych bezpośrednio procesem degradacji. Programy takie powinny być współfinansowane ze środków krajowych, a w szczególności ze środków funduszu ochrony środowiska oraz środków własnych gmin. Inicjatorami tworzenia programów regionalnych mogą być izby rolnicze, związki rolników oraz urzędy marszałkowskie, a same programy powinny przewidywać kompleksowe wapnowanie gleb na większych, wydzielonych obszarach, np. całych wsi lub ich części. Udział rolników w kosztach tych programów musi być znaczący, a wapnowanie zachowawcze powinno stanowić obligatoryjny element w programach rolno-środowiskowych: pakiet rolnictwo ekologiczne, pakiet rolnictwo zrównoważone, pakiet ochrony gleb i wód pakiet łąki i pastwiska ekstensywne, a także na obszarach o nie sprzyjających warunkach gospodarowania (ONW) i w rejonach zagrożonych zanieczyszczeniem azotanami z produkcji rolnej. **Regionalne programy wapnowania gleb powinny być zapisane w regionalnych programach rozwoju obszarów wiejskich.**

Wspólne stanowisko środowisk zainteresowanych stworzeniem „Narodowego Programu Wapnowania Gleb w Polsce” powinno zostać uwzględnione przy konstruowaniu Krajowego Planu Strategicznego Rozwoju Obszarów Wiejskich, jako jeden z prio-

rytetów. Odkwaszenie gleb w Polsce wpisuje się bowiem znakomicie w zasadę spójności (wyrównywanie różnic w poziomie rozwoju pomiędzy regionami Europy), a argumentów związanych z dysproporcją pomiędzy poziomem zakwaszenia gleb w Polsce i innych krajach europejskich dostarczają badania naukowe.

Adres do korespondencji:

prof. dr hab. Mariusz Fotyma
IUNG-PIB Puławy
ul. Czartoryskich 8
24-100 Puławy
tel. (081) 886 34 21 w. 230
fot@iung.pulawy.pl